

Emlékkonferencia-előadások Dr. Koncz Sándorról*

Koncz Gábor: Sárospatakon vagyunk, a református kollégium imatermében. Válság és váltság, 100 éve született dr. Koncz Sándor. Konferencia az életút üzeneteiről. Tisztelgés a 200 éve született dán filozófus, Kierkegaard emléke előtt is. Tisztelettel köszöntöm az imateremben jelenlévőket. És külön szeretettel köszöntöm mindazokat, akik szeretnének itt lenni, de nem tudnak, tehát az internet segítségével követhetik a mai napi eseményeket itthon és a határainkon túl. Külön szeretettel köszöntöm azokat, akik nagyon igyekeztek, de a hirtelen betegség ágyhoz kötötte őket.

Megismétlem a tegnap elmondottakat: Tisztelettel köszönjük a Nemzeti Kulturális Alap támogatását. Köszönjük a Tiszáninnen Református Egyházkerület támogatását. És természetesen külön köszönjük az alsóvadászi református gyülekezet segítségét, köszöntjük küldöttségét. Szeretettel köszöntjük mindazokat a gyülekezeteket itthon és a határainkon túl, ahol dr. Koncz Sándor szolgált. És hát, természetesen a családokat, a barátokat, a segítőkészeket, a támogatókat és mindazokat, akik a témakör iránt érdeklődve – most vagy később, majd az internet segítségével

– a www.srta.hu honlapon követnek minket.

Azt tanítjuk itt Sárospatakon a református közösségszervezőknek, hogy az istentisztelet mindig percre pontosan kezdődik. Most késtünk, a vonatok, a gépkocsik, az eső összefüggései miatt. Ebből is látszik, hogy a mai alkalom az nem istentisztelet, hanem emlékezés és előremutatás. Tegnap áhitattal kezdtük, ma kezdjük az Ó, Sion, ébredj, töltsd be küldetésed kezdetű, 397. énekünkkel. (Ének.)

(Az ének után:) Kedves barátaim! Tisztelt gyülekezetek! Ezennel innen Sárospatakról elindul egy új kezdeményezés – mostanában a temetéseken nem énekelnek, néma temetések vannak –, azt szeretnénk, hogy felénekeltek legyenek. Ahogy gyermekkoromban Alsóvadászon ezt megtanultam, elől ment a kórus, aztán végigzengett az ének a temetőkertben. Mai egyik előadónk dr. Harsányi Ádám is kitalálta ezt, és a bridszpartik mellé népdaléneklési összejöveteleket szervez. Azt mondom, indítsuk újra a gondolatot: Néma temetések? Felénekeltek életetek! Azért kezdtünk az Ó, Sion, ébredj énekkel. Biztos voltam abban, hogy akik itt jelen vannak, meg, akik követnek minket az interneten, zenge-

* A Sárospatakon 2013. november 21-22-én megrendezett *Válság és váltság... 100 éve született Dr. Koncz Sándor (1913-1983): konferencia az életút üzeneteiről... Tisztelgés a 200 éve született dán filozófus, Søren Kierkegaard (1813-1855) emléke előtt* is c. konferencia, melynek helyszíne a Sárospataki Református Kollégium Imaterme (3950 Sárospatak, Rákóczi u. 1.) volt, azzal a céllal szerveződött, hogy Dr. Koncz Sándor teológiailag, tudományosan megalapozott, „értelmes hit, cselekvő erkölcs” üzeneteit áttekinthesse, „hittel és humorral” magatartását a mára értelmezze. Az emlékkonferencia levezetője Dr. Koncz Sándor fia, Dr. Koncz Gábor volt. A konferencia hangulatának megidézésére az előadásokat bevezető és azokhoz kötődő megszólalásait dőlttel szedve felidézük (a Szerk.). Ahogy egyidejűleg is lehetséges volt, úgy az emlékkonferencia megnézhető a www.srta.hu honlapról.

ni tudják ezt az éneket... Énekeljük fel a múltaknak az üzenetét. Köszönöm szépen, hogy megpróbáltunk erre itt nyitányt adni. Remélem azt, hogy példát mutatni. Mindenesetre egy nyitóesemény – ilyen szempontból is – ez a mostani.

Tehát, köszönet, főhajtás. Külön emlétem, hogy a sárospataki Református Teológia Akadémia hallgatói, közösségszervező hallgatók képviseltetik magukat ezen a rendezvényen.

Tegnap dr. Koncz Sándor pályafutását áttekintettük az özörényi, Diósgyőr vasgyári gyermekkori kezdetektől a teológus korig, a világban való vándorlásáig és tájékozódásáig, az első világháborúig, a fogságból való hazatérésig. Aztán délután a válság és váltság közgazdasági, szociológiai, teológiai dimenzióit tekintettük át. A délelőttől hasonlóan délután is igen jeles előadókkal. Kivétel nélkül mindenki esetében nagy sikerrel.

Most visszatérünk a történeti szálhoz. Tehát folytatjuk a Koncz Sándor élettörténetére felfűzött szálát. Misszió a Tiszán innen címmel jelent meg Bojtor István nagytiszteletű úrnak remek könyve, amit lassan már azért nehéz olvasnom, mert majdnem minden mondatot aláhúztam. Ezt a könyvet nagyon sokan olvasták, nagyon sokan tisztelik. Egy nagyon-nagyon nehéz korszakot írt le benne, kitűnő stílussal, nagyon alaposan. És jöttek a meglepetések: kiderült, hogy Bojtor István nagytiszteletű úr író, regények sorát jelentette meg egymás után. Feleségével együtt, a nagytiszteletű asszonnyal együtt itt vannak közöttünk. Nagyon nagy szeretettel köszöntöm őket. Előadásának címe: Dr. Koncz Sándor és Harsányi Ilona – tehát az édesanyám – közegyházi missziója. Kérem, nagytiszteletű úr, tartsd meg előadásodat!

BOJTOR ISTVÁN

Dr. Koncz Sándor közegyházi szolgálata*

Koncz Sándor sárospataki volt, ezért bevezetőül néhány mondatot Sárospatakról, hogy nézett ki ez a kisváros 1949-53 között? Ebben a

kisvárosban mindenki mindent tudott mindenkiről. Tovább is adták a híreket, kicsit megszépítve vagy nem. De minden értelmiségi pataki büszke volt arra, hogy ő Patakon lakik. Patak a hagyományok és a jövőndölések, a jövőndölátásoknak a városa. Egyszerre konzervatív és haladó szellemű. És még annyit, hogy a sárospataki híres temetőről írott könyvben Koncz Sándor neve is olvasható. Erdélyiek így írták vagy írják a sírhantra vagy a fejfára: „Itt várja Jézusát”.

Koncz Sándor közéleti missziója. Ezt a nehéz kérdést három témakörben igyekszem összefoglalni; először mint teológiai tanár, azután mint lelkipásztor, és merem így fogalmazni – lehet, hogy újként hangzik – hogy Koncz Sándor mint teológus, de még jobb így fogalmazni, hogy a reformátor.

A teológiai tanár. Először Debrecenben hallgattam 1950 márciusában magántanári előadását a tudományegyetem teológiai fakultásán. Egy végtelenül izgalmas témában, aminek a címe, hogy: Az egyház. A lényegére ma is emlékszem, hogy Jézus Krisztus

az egyházban jelenik meg, amit hit által tudunk elfogadni. Másodjára, hogy ötünket Debrecenből eltávolítottak és Sárospatak fogadott be, itt jegyeztem Koncz Sándor előadását, aki Újszövetséges volt, de az Ószövetséget is tanította, a Genézis 4-et exegetálta és applikálta, és a mondatai belénk szivódtak egy életre. Már a Mennyben hallgathatja csupán ezeket, nem dicséretetek, hanem tények. Például ilyen mondat, hogy Isten lehajol Kainhoz, és szóhoz engedi jutni, szóhoz juttatja Kaint, a gyilkost. És a lelki gondozásnak az Alfája – mondta Koncz Sándor, és akkor tanultam meg, hát tanulni kell – meghallgatni a másikat. Ez a legnehezebb feladat, hallgatni. Ezt ő magára is vonatkoztatta, mert amikor először jelentkeztem nála kollokviumra és vártam, hogy előveszi a témát, az első kérdése az volt, hogy a szüleid, testvéreid, a lelkiállapotod, családi helyzeted, a terveid, anyagi gondjaid. És ez ugye mindnyájunkat szíven ütött, mert másokat is megkérdezett kollokvium előtt. És van-e már olyan valaki, akivel úgy képzeled, hogy együtt járod majd végig az élet útját? Azután rátértünk a tárgyra, és mint

* A szöveg a konferencián elhangzott szabadelőadás internetről leírt változata.

diák, úgy emlékszem vissza, hogy amikor kijöttünk az órájáról vagy a vizsgájáról, felüldülve jöttem ki, hogy van egy professzor, aki az én életemmel és sorsommal is törődik. Aztán rádöbbentem arra, hogy nem csak az én sorsommal, hanem minden diákot végigkérdezett. Ez volt Koncz Sándor közéleti missziója. Az ő javaslatára ült össze, Sárospatakon először, a református evangélisták munkaközössége. És nehéz kérdésekkel vívódott akkor a Teológia. Például ilyenekkel is, hogy tanítsunk-e német nyelvet, vagy ne, mert Németország az egy fasiszta állam, és hát mi nem akarunk ehhez csatlakozni. Hát Koncz Sándor megoldotta a nagy kérdést, nem tudom, hány órás vita után, hogy „Kedves kollégák, hát tanítsunk keletnémet nyelvet, és el van intézve a kérdés”. Úgyhogy itt keletnémet nyelvet tanultunk a sárospataki teológián. Ez még nagyon fontos, ami itt elhangzott, hivatkozom Benke Györgyre, Mátyás professzort idézte, Újszászi professzor urat idézte, Nagy Barnát idézte, akik azt vallották, hogy a Teológia az ige teológiája legyen. A Teológia az az intézmény, ahol az Isten által elhívott fiatalokat a Krisztusban való hitben megerősítjük, és utána a tudományban és a mindennapi életre felkészítjük. És kiküldjük őket az élő vagy halott vagy haldokló gyülekezetbe, egy olyan világba, ahol mindenki ellene van az Evangéliumnak, egy agnosztikus, marxista világba. Ez a missziói területe a teológusoknak. Amint hallottuk tegnap többször is, a Teológiát az állam kérésére, az egyházkormányzat javaslatára 1951 nyarán megszüntették. A hivatalos egyházkormányzat nagyon örült a Teológia megszüntetésének, mert ezzel megújítjuk az egyházat, vagy tovább újítjuk az egyházat. Továbbá, ha Patakon és Pápán megszűnik a Teológia, akkor még gazdaságilag is jobban tudunk takarékoskodni. Ez egy nagyszerű dolog, ez így volt beállítva. A tanárok ezt nem így fogadták – a diákok sem –, a tanárok ilyeneket mondtak, hogy olyanok vagyunk, mint egy partra vetett hal. Utaztak, mentek, Koncz Sándor is, Miskolcra, Budapestre, egyházi és állami illetékesekhez, hogy megmentésük a Teológiát. És parázs vitát folytatott Péter János püspökkel, aki később

külgügyminiszter lett. A Teológiát nem lehetett megmenteni. A pataki teológusok már Debrecenbe elmentek, de amikor hallották, hogy az egyházkerület ragaszkodik a Teológiájához, visszajöttek. És ebben a kemény szituációban reggelenként Koncz Sándor tartotta az áhítatokat a diákok számára. És mint a gazdasági választmány elnöke, hozzáfogott a teológia fölszámolásához. Amikor megtudta, hogy 1951. október 5-én házasságot kötöttem, megkérdezte, hogy van-e ágyam meg szekrényem. Gyakorlati ember voltam, mondom, ágyunk az nincsen. Hát szekrény sincs természetesen, asztal sincsen. Hát, nem baj, most ürítjük ki a teológiai szobákat. Egy ágyat, szekrényt és asztalt kaptunk tőle. Még egyet. Egy év belföldi ösztöndíjat kaptam, ami ötévi sárospataki segédlelkészi szolgálatra nyúlt. És nem tudtam, hogy hogy vegyem, de megtiszteltetés. Olyan nehéz volt azért ezt elfogadni. Harsányi Ilonát, Koncz Sándornét, aki időnként bejárt a parókiára, és mondta, hogy ő harmóniumon szeretne gyakorolni, és esetleg segítsék az egyházzenei fölkesztésében, segítettem. Koncz Sándor mint teológiai tanár, néhány pillanat volt róla.

Koncz Sándor a lelkipásztor. 1953. január 1-jétől került vagy nevezték ki vagy választották Alsóvadászon lelkipásztornak. Ha fiatalok vannak itt, vagy akik nem ismerik már a múltat, azoknak említem, hogy a lelkipásztorváltást, azt nem a gyülekezet döntötte el, hanem azt az állam döntötte el, és Koncz Sándorról úgy döntött, hogy mehetsz Alsóvadászra. De fontos megjegyezni az előzményeket. Azt, hogy 1951-ben Miskolcra hívták, a szülővárosába a diósgyőri gyülekezetbe. 1955-ben Miskolcra hívták újra lelkipásztornak, gyülekezetbe, a szülőföldjére. És az állam és az egyház drasztikusan elvágták. Azt is tudni illik, hogy amikor 1957-ben visszaállították a Tiszáninnyi egyházkerületet, az egész kerület lelkipásztorai olyan egységesen állottak Koncz Sándor mellett, hogy püspöknek óhajtuk megválasztani, talán azóta sem volt ilyen egységes az egyházmegye. Az állam mondta, hogy nem. 1964-ben újra melléálltunk, hogy mi püspöknek

szeretnénk őt. A válasz, hogy nem. És még volt egy lehetőség, az utolsó lehetőség 1977-ben, akkor még teológusokkal, illetve lelkipásztor testvérekkel Budapestre utaztunk, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhez. Hát, ott nagyon röviden elintézték bennünket. Nem engedték, hogy Koncz Sándor püspök lehessen. Ennek dokumentumai vannak. Ha valaki megnézi, akkor látja, hogy a göncruszkai gyülekezetnél kinyomtatták, azzal a reménységgel, hogy Koncz Sándor lesz a püspök. Alsóvadászon a beiktatására a püspök és az esperes tünnetőleg távol maradt. A dobszai Tóth Lajos lelkész iktatta be. Nagyon sok lelkipásztor megjelent a beiktatásán. Látták az elhanyagolt parókiát, a falról leszakadt vakolatot, a romladozó műemlék épületet, és közvetlenül az épület előtt az alsóvadászi termelőszövetkezet birkanyájának hatalmas trágyadombja bűzlött. A lelkipásztorok ezután csak annyit mondtak, hogy „Koncz Sándor, hát téged megdöglenni küldtek ide”. Bocsánat, idézem: „Téged megdöglenni küldtek ide, Koncz Sándor”. Bocsánat a rokonságtól, a jelenlévőktől, történelmet idézek. Nem döglött bele. Látogatta a gyülekezetet, megszerette a gyülekezetet, és nagytiszteletű úrnak szólította. A fejkendős asszonyok bejártak a parókiára. A kérges tenyerű paraszttokkal éppen úgy beszélt, mint a tudósokkal. Úgy képzeltek, hogy Koncz Sándort lelakolt börtönbe zárják Alsóvadászon, ahol majd eltemeti a feledésnek meg a falunak a pora. És ehelyett az alsóvadászi parókia missziói centrum lett. Tény. Elment a híre Koncz Sándornak, és jöttek és zarándokoltunk Alsóvadászra. Most látom, amikor néha az íróasztal mellett ülök mint nyugalmazott lelkipásztor, hogy, ha jön valaki, nagyon zavar. És most döbbenek rá, hogy hányszor bárki elment, vagy mi is elmentünk Alsóvadászra Koncz Sándorhoz. Tanácsot kérni, vagy picit, rövid örömeinket és hosszú bánatunkat elmondani. Akkor Harsányi Ilona és Koncz Sándor abbahagyott minden munkát. Szinte kitüntetésnek vették, hogy meglátogattuk őket. Meghallgatott bennünket, tanácsolt nekünk. Föl sem vetődött egy olyan gondolat – érti, aki érti, nem érti, aki nem érti –, hogy valami Koncz Sándor baráti

kör alakuljon ki. Nem. Egy testvérhez, lelki atyánkhoz jártunk oda, szükségünk volt rá. És hálát adtunk az Úrnak, hogy őt adta. Nem csak otthon ült, hanem levelezett Magyarországgal, Németországgal, Amerikával, Afrikával is levelezett. Nem tudom, még abban az időben, hogy melyik püspök vagy lelkipásztor tette ezt meg. Afrikában Schweitzer Alberrtel, a Nobel-díjas misszionáriussal. Nem csak levelezett, hanem hívogatott. Sokakat hívogatott szolgálni, ígét hirdetni. Niemöller német hitvallót, aki Amerikában is egy kiváló, elismert professzor volt, és másokat. Természetesen nem engedték meg. Amikor 1956-ban volt Galyatetőn az Egyházak Világtanácsának bizottsági gyűlése, ő azt mondta, hogy úgy örülne, ha az egyház őt is kiküldené, beszél angol nyelven, meg keletnémet nyelven. Természetesen erről szó sem lehetett. Hívott meg előadókat, azokat sem engedték. A nagyokat se. Nem tudom, itt van-e még Szabó Dániel. Őt is meghívta. Abban az időben ez egy külön csoda volt: Szabó Dánielt kicsapták a Teológiáról, mert odaállt mellé, hitvallást tettek lelkipásztorok. Egy deklasszált ember volt. És ő meghívja. Természetesen nem lehetett. Miután látta az egyházkormányzat és az állami hatóság is, hogy teológiaiilag, politikailag – elvileg – nem tudnak elbánni Koncz Sándorral, olyan vasérvei, vaslogikája és olyan tényei vannak, amelyek megcáfolhatatlanok. Ezért maradt a második lehetőség, fegyelmet indítani ellene. Fegyelmet indítottak ellene, parancsszóra. Nagyon szeretjük az öreg Farkas Elek esperes urat, ő elment Debrecenbe a püspökhöz, a püspök leszidta, hogy már megint mi van Abaújban. Ő mondta, hogy megyek haza, és rendet csinállok. Behívatott bennünket és mondta, fiaim, nem tudok rajtatok segíteni. Kiadták neki, hogy Koncz Sándor ellen fegyelmet kell indítani, mert ilyet mondott egy konferencián, hogy „Hát, itt mellébeszélések voltak, szelíd füllentések voltak – idézet –, és ocsmány hazugságok voltak. Nehéz témák, amit beszéltek. De hát, ez úgy történt, hogy átbeszéltek az átbeszélést.” Ez benne volt az ő jelentésében a konferencia után. Megindult ellene az eljárás. Őt bocsánatkérésre köte-

lezték, bocsánatot kért mindenkitől, akit megbántott, de amit mondott, azt nem vonta vissza. És még hozzátette, hogy „Kedves egyházkormányzat, szeretném tudni, hogy most fegyelmi eljárás lesz majd ellenem, vagy kegyelmi eljárás. Tessenek eldönteni!” Szerette a szójátékokat. Fegyelmi vagy kegyelmi. Nehezebb eset volt 1963-ban, 64-ben, amikor Benkő György esperes úr – miután ezek tények és olvashatóak, kérem szépen, láthatók – fegyelmet indított ellene, az állam- és egyházellenes Koncz Sándor ellen, mert akkor abban az időben állam és egyház eléggé összefüggött egymással. Az esperes körbejárta az abaúji egyházmegyét, és azt mondta, hogy minden lelkipásztort maga mellé állít, és mindenkit Koncz Sándorral szembe. És az egyházmegyei jogtanácsosnak – akinek a neve dr. Kormány Károly, és úgy történt, hogy a felesége pedig a nőtestvérem volt – átadta a feljelentést ezzel a mondattal, hogy „Konczot pedig ki kell nyírni”. Bocsánat a szóhasználatért, ez így történt. „Konczot ki kell nyírni”. A jogász keresztyén ember volt – és az ügyvédek azok, még Darányi Lajostól tanultam, ha azt mondják, hogy kedves ügyfelem, megnyertük a pert, az ügyfél azt kell mondja, hogy akkor kérem, meg kell fellebbezni –, Kormány Károly is azt mondta, hogy „Konczot ki fogjuk nyírni”. Átnézte az iratokat, és azt mondta, hogy „De vannak itt azért olyan dolgok, állam- és vallásellenesek, amik nem egészen világosak, és Koncz egy nehéz eset, ennek neki kell menni keményen. Kérjük meg Koncz Sándort, hogy fejtse ki, hogy értette ezeket a részeket és mondatokat.” Koncz Sándor kifejtette, hogy értette ezeket a mondatokat, és a választott egyházmegyei jogász azt mondta, hogy sajnos ennek alapján nem tudok fegyelmet indítani ellene. Az esperes nem nyugodott, átadta a zempléni bíróságnak, a zempléni bíróság után átadta a hevesi bíróságnak. És volt egy békepap – ha szabad beszélni róla – Dabóczy István, a Borsod megyei Bíróság elnöke, egy kicsikét büszkén mondta, hogy a Koncz Sándor ügyét én fejeztem be, én mondtam, hogy vége, be kell fejezni. Hát ez volt a fegyelmi. Koncz Sándor mint lelkipásztor.

Végül a reformer Koncz Sándor-nak a teológiája. Emlékeztetek arra – főleg a fiatalokat, ha még nem halották volna, de remélem, hogy igen –, hogy a kommunizmus idején háromféle módban élt az egyház. Voltak a hagyományos keresztyének, engedték a 60 éves néniket, menjenek temp-lomba, aztán kész. Ez a hagyományos történelmi egyház. Másik a hitvalló egyház, akik azt mondták, hogy azért az egyház dolga nem az, hogy kiszolgálja az államot, hanem mit mond az Úr. Istennek kell inkább engedni, mint embereknek. És volt a békepap-ság – erről cikkek jelentek meg '90 után, és írások, egyebek –, akik azt mondták, hogy csak úgy tudjuk megmenteni az egyházat, ha feladjuk lelki és anyagi értékeinket. Ha kicsik leszünk, akkor nem bántanak bennünket. És Magyarországon a mi időnkben is hangzott el egy ilyen mondat, hogy tanuljuk meg kicsik lenni. Koncz Sándor nem tanult meg kicsi lenni. Ő vallotta a Krisztust. Két irányzat volt a kelet-európai államokban; egy állammal lojalitásos irányzat és egy hitvalló irányzat. Koncz Sándor teológiáját négy pontban próbálom összefoglalni. Először is – ezek súlyos mondatok voltak abban az időben – a kommunizmust és a szocializmust egy megtörtént faktumként fogadjuk el. Idáig ez remek, de még hozzátett két szót: ami mulandó. Ez, hogy ami mulandó, ezt nem lehetett mondani a kommunizmusnak. Akik foglalkoztak a marxizmussal, tanulták, tudták, hogy a kommunizmus a filozófiák csúcsa, ezen túl nincs semmi, és a kommunizmus az nem mulandó. Ez államellenes kijelentés. De neki ez volt a teológiája, le is írta. A kommunizmust elfogadjuk, Istentől rendelt, ami mulandó. A második lényeges pontja, ami jellemezte, hogy az egyházi vezetőséget az állam választja ki, és nem a gyülekezetek választják, és ezzel kárt okoznak és megszegyenítik az Úr Jézus Krisztust. A harmadik lényeges mondanivalója, hogy – ezt én nem tudtam, csak öt év múlva döbbsentem rá – a kommunizmus sem egy fix eszme, hanem állandóan mozgó eszme, ami változott. Csak példának mondom, Rajk László az kommunista volt, Rajk László amerikai kém volt – meg is ölték, aztán

elnézést az egészért, ő egy becsületes komcsi, kiásták és ünnepelték. Szóval ez egy mozgó irányzat volt. És Koncz Sándornak az volt a kritikája, az állam úgy csinálja meg a marxizmust, ahogy akarja, de itt az a baj, hogy az egyház egy hamis exegézissel, egy hamis történetfilozófiát készített magának, és ahogy változnak a kommunizmus irányzatai, az egyház is úgy simul és alakul hozzá. És ez az evangéliumnak a megszegyenyítése. És a negyedik tétele pedig az volt – vagy időszerű ma, vagy nem, nem tudom –, hogy teológiai és missziói korrekcióra van szükségünk.

Befejezésül még néhány mondat. Koncz Sándor egy fénylő csillag volt. Ezt nem érzelmesen mondom, hanem reálisan mondom. Az ellenségei próbálták befeketíteni. Hogy lehet befeketíteni és megcsúfolni? Ezt írta le Koncz Sándor, őt idézem, és megfigyelhetik, hogy minden szónak súlya van: „az alsóvadász – tehát nem felsővadász, kérem, mert erről volt szó, hogy őt csak Alsóvadászra tették, nem is Felsővadászra – az alsóvadász deklasszált – nem tudom, hogy ki deklasszálta, de hivatalosan ez volt a vélemény, hogy deklasszált – lelkipásztor nem Kirkegaard tudósa, hanem egy falusi lelkész, kitergette a saját sérelmeit.” Az ellenség ezt mondta róla. Ezzel szemben azonban van egy-két tény, ami tény. Az egyik az a tény, hogy őt valamikor Budapestre hívta meg Kádár Imre színházigazgató, író, aki a kommunizmus ellen írt cikket, aztán átváltott, a marxizmust tanította, olvasta a Marx könyvét órán, és semmi mást nem mondott, ő mint főegyházi megbízott, és Fekete Sándor mint főegyházi megbízott hívták Koncz Sándort Budapestre, hogyha te írsz egy cikket Sárospatak bűneiről, előtted a karrier. És te teológiai tanár lehetsz, püspök lehetsz, és a zsinat elnöke lehetsz. Írd meg. Ez tény. Ha Koncz Sándor mindenáron püspök akart volna lenni, testvérek, megírta volna. Más is megírta. Nem írta meg. Sajnálom, Gábor, nem lett püspök az édesapád. Ne szégyellj így se! Fénylő csillag volt. Olyan fénylő csillag, aki a sötétségben tapogatózóknak utat mutatott, a bizonytalanokat megerősítette, a félénkeket megbátorította,

és a céltalanoknak célt adott. A miszsiója volt nekünk a fontos. Amit cselekedett. Hogy legyetek bátrak, és az Isten igéje az örökkévaló.

Legutoljára halála előtt néhány héttel ültem a levéltárban, valamit kerestem, ő volt már az igazgató. Én nem tudtam dolgozni, mert mondta, mondta, értékelte a múltat, a jelent és a jövőt. És amikor befejezte, eszembe jutott az az ige, ami itt tegnap elhangzott. És én ezzel fejezem be. A teológia folyosóján a tanári szoba fölött ott volt ez az ige, Zsidókhöz írott levél 13. rész 7. verse: „Emlékezzetek meg a ti előjáróitokról, akik hirdették nektek az Isten igéjét, és kövessétek hitüket!” És ez az ige így folytatódik – és ez az utolsó mondatom – „Mert Jézus Krisztus tegnap, ma és örökké ugyanaz.” Isten áldjon meg benneteket!

Koncz Gábor: *Konferenciánk második napján Bojtor István nagytiszteletű urat, történészt, író hallottuk. Lebilincselő előadást tartott, a személyes élményeket és a történeti kutatásokat kapcsolta össze. Nagyon szépen köszönöm az összefoglalót, hogy apám nem lett püspök, de fénylik, mint a csillag. Köszönjük szépen.*

Dienes Dénes – *édesapám utódja – professzor úr, miként a csillagok jelentetett meg egy kötetet Koncz Sándorról, Az igazak pedig fénylenek, miként a csillagok bibliai igével. Akik az interneten követnek minket, azok kedvéért ismét mondom, hogy kommentárok is vannak ezen a konferencián. Bojtor nagytiszteletű úr előadásához néhány adalékot hozzáteszek. Az ő emlékei szerint Koncz Sándor azt mondta, hogy a német nyelvet tilos tanítani, tanítsuk akkor a keletnémet nyelvet. Itt Sárospatakon azt javasolta, hogy legyen orosz internátus. És a hatóságok azt mondták, hogy gúnyolódik. Azt mondta, ahogy gúnyolódok, a két világháború között Harsányi Istvánnal és másokkal, Újszászi Kálmánnal nagy Dosztojevszkij kultusznak örvendünk. Itt a teológusok olvasták Tolsztojt, Csehovot és így tovább.*

Alsóvadász. Alsóvadásról tanulmányok, regények, anekdoták, gyönyörűségek sorozatát lehet mondani. Én ott nagyon boldog gyerek voltam.

Dr. Koncz Gábor

Most jelent meg a Zempléni Múzsában Koncz Sándornak az 1982-ben Budapesten elmondott előadása. Felvillantások Alsóvadásról. Remélem, hogy a mai résztvevőknek is maradt ebből a Zempléni Múzsza számból. Itt a szünetben majd elérhető a támogatók jóvoltából. A beiktatásáról külön megjelent korábban egy szociográfia ilyen címmel, hogy Két szekér egy vendéggel jött meg. Vadászlól két szekér ment a szikszói állomásra, a beiktatásra várt vendégeért, akik valahogy elnézték a naptárt, és nem érkeztek meg. Úgyhogy két szekér egy vendéggel jött meg.

Az ítélet. Azt mondta az akkori püspök, hogy arra ítélünk, hogy falun légy pap. Erre ő azt mondta, hogy „Püspök úr, hát ez a legnagyobb kitiün-tetés Alsóvadászon szolgálni.” És így tovább. Hajnalban kapált, olvasott, foglalkozott a gyülekezettel. És hát még sok-sok mindent lehetne és tudnánk erről mesélni, de hát erre a leghivatottabb természetesen Dienes Dénes professzor úr, a Sárospataki Református Kollégium tudományos gyűjteményeinek igazgatója. Dr. Koncz Sándor, a mindennapi igehirdető címmel tart előadást.

DIENES DÉNES

Dr. Koncz Sándor,
a mindennapi igehirdető*

Dienes Dénes: Igen tisztelt konferencia! Kedves család! Néhány előzetes megjegyzést hadd tegyek az előadásom előtt. Először is megjegyzem, hogy igen könnyű helyzetben vagyok, mert Bojtor István és Koncz Gábor már majdnem mindent elmondott, amit én akartam mondani. De csak kitöltöm ezt a nekem szánt időt, hogyha hozzájárulnak. Másrészt szeretném idézni azt, ami tegnap hangzott el, és amit Koncz Sándor írt a Szabó Zoltánról alkotott munkája bevezetőjeként. Hogy tudniillik előadásom szubjektív lesz, de ez semmit nem változtat az objektív valóságon.

Az tehát a feladatom, hogy arról beszéljek, amit ez a cím magába sűrít, *Koncz Sándor, a mindennapi igehirdető*. Ha ezen azt értjük – és én azt értetem – hogy Alsóvadászon miként volt ő igehirdető, akkor föltétlenül meg kell azt jegyeznünk, hogy nem gyülekezeti lelkipásztornak készült. Vagy úgy is fogalmazhatnánk – talán így autentikusabb – hogy nem gyülekezeti lelkipásztornak készítették. Tanulmányainak egy határozott pontján, amikor egyértelműen kiderült az ő különleges képessége, felkészültsége, tehetsége, a tanárai és azok, akik bábáskodtak az ő pályája kezdetén, egyértelműen valamilyen közegyházi szolgálatra szánták őt. Hosszabb távon nyilvánvalóan itt Sárospatakon már az körvonalazódott, amikor szervezték az ő külföldi tanulmányútjait, hogy majd a katedra vár rá, hiszen igen alkalmas a teológiai tanárságra. Ez hamar kiderült róla. Nem gyülekezeti igehirdetőnek készült tehát, annak ellenére, hogy rendszeresen prédikált a különféle közegyházi beosztásaiban, vagy azokban a helyzetekben, ahova éppen – és igen sokrétű volt ez – az anyaszentegyház őt állította. Lehetne tehát elemezni az írásban fennmaradt igehirdetéseit. Én mégsem ezt teszem, hanem alsóvadászi lelkipásztorként igyekszem értelmezni azt, amit ő gyakorlati igehirdetésként megvalósított.

Tényleg komolyan mondtam, hogy sok minden elhangzott már, amit el akartam mondani. Bojtor nagytiszteletű úr is és Koncz Gábor is utalt az alsóvadászi körülményekre, mégis egy kicsit ezt részletesebben körül kell írnom. Ő, amikor megérkezett Alsóvadászra, először helyettes lelkipásztorként, aztán pedig megválasztott és beiktatott lelkipásztorként, az első feladatai között feltérképezte a gyülekezetet. Egyrészt voltak már nyilvánvalóan – tegnap elhangzott az életrajzában – bizonyos falusi tapasztalatai, gyermekkori tapasztalatai, de Sárospatakon megtanulta falusze-minaristaként, hogy nagyon fontos a gyülekezetismeret, a gyülekezetrajz. Nagyon alaposan tanulmányozta a gyülekezetet, annak múltját is, és annak a szociográfiai valóságát is és a szociológiai helyzetét is. Ezt egyébként le is írta. Tehát a pataki falusze-mináriumi háttérrel közelített a gyülekezetismerethez. És ez volt az alapállása – hiszen ő sohasem spontán cselekedett, hanem mindent tervszerűen tett –, amikor eltervezte az alsóvadászi lelkipásztorságát és abban az igehirdetői helyzetét, igehirdetői szerepét. Alapvetően meg kell, hogy állapítsam, amit 1995-ben, „Az Isten országa kincs” c. szerény kötetben – melyben néhány Alsóvadászon fellelt prédikációját tettem közzé –, annak előszavában már megjegyeztem – a Teológiai Akadémia sorozatának első kiadványaként –, hogy a fő jellemző vonás az ő és a gyülekezet kapcsolatában, Koncz Sándornak a gyülekezet-hez való viszonyában, hogy a gyülekezetét ismerte, és a gyülekezetét szerette. És ez mind a kettő egyformán hangsúlyos és együtt hangsúlyos ez a két szempont. Gyülekezetét ismerte, és a gyülekezetét szerette. Gyülekezetét ismerte, annak minden problémájával együtt, annak minden hibájával együtt, és minden nyomorúságával együtt. Jól ismerte; tehát alaposan és elfogulatlanul ismerte. És ezt a gyülekezetet szerette az erényeivel együtt, a hibáival együtt, a sikereivel együtt és a nyomorúságaival együtt. Persze, azokban az időkben – az ‘50-es években vagyunk –, ahogy illusztrálta már a nagytiszteletű úr, inkább a nyomo-

rúságok voltak hangsúlyosak, amikor ő megérkezett. Erről muszáj néhány vonásban beszélnem.

Az alsóvadászi gyülekezet egy igen gazdag múltú gyülekezet volt, és gazdag gyülekezet volt, több mint 300 hold földje volt, ezért nagyon gazdagon tudta javadalmazni a lelkipásztort, a tanítóit. És 60 hold föld javadalma volt Makay Kálmán lelkipásztornak. Jellemző a helyzetre és a rendszer ellentmondásosságára, hogy ez a gyülekezet tulajdona volt, amit természetesen államosítottak. Tudjuk, hogy kvázi felajánlották a földeket a presbitériumok, ugye a meghagyott földeket, először 100 holdig csökkentették ezt a tulajdont, azután ezt is föl kellett ajánlani, fölajánlották a gyülekezetek, ennek ellenére Makay Kálmánt kulákká nyilvánították. Tet-szenek érteni az ellentmondást? Tehát a gyülekezet földje volt az ő javadalma. Erről külön lehetne sokat beszélni, hogy a református egyházunk milyen elmaradott volt sok tekintetben: nem készpénz javadalmat biztosított a lelkipásztornak – még ugye a háború előtt –, hanem földjavadalmat. De ez egy másik kérdés. Ezeket a földeket elvették, ennek ellenére a lelkipásztort kulákká nyilvánítják, mert volt 60 hold földje, ami nem is az övé volt. Hogyha mélyen belegondolunk, akkor nem is tudunk logikus kiutat találni ebből a helyzetből. Miután kulákká nyilvánították, de a téesz kisajátította az egyházi földeket, kisajátította a magtárt is, ami a parókia udvarán volt.

* A szöveg a konferencián elhangzott szabadelőadás internetről leírt változata.

És ahogy nagytiszteletű úr jelezte, beköltöztették oda a juhászatot. Most itt megjegyzem, mert arról is volt szó itt tegnap, hogy kicsit humorosan is szabad beszélni. Hosszú-hosszú küzdelem árán sikerült a juhokat onnan eltávolítani úgy, hogy egy gazdasági tanulmányt írt arról Koncz Sándor, hogy mennyi tejet vesztenek a juhok, míg a legelőről behajtják a parókia udvarára. Ellenben, ha ott hagyják a legelő szélén épült akolban, akkor sokkal több tejet adnak a juhok. Ezt ő benyújtotta először a járásra, onnan továbbküldték a megyére, visszaigazolták, hogy milyen igaza van. Ennél fogva eltelepítették onnan a juhokat. Gyönyörűen rendbe tette az udvart. Ez végigkövethető, hiszen ő mint hivatalvezető lelkipásztor is rendkívül precíz volt. Még azokat a nyugtákat is iktatta, eltette, amelyek arról szólnak, hogy hány málnatövet rendelt, ilyen gyümölcsfákat rendelt, olyan gyümölcsfákat rendelt. És a sajátkezü munkájával és a gyülekezet segítségével parkosította az udvart, és gyönyörűen, gazdasági tekintetben is rendbe tette a parókianak a kertjét. Ebből következett azután, hogy később meg akarták választani, illetve ajánlották tééselnöknek. Erről nem beszélek, mert nem ez a feladatom. El lehetne erről beszélni hosszadalmasan, hogy ez hogy történt, és milyen körülmények között, de ez is tény. Más kérdés, hogy asszonyok kétségbeesve szaladtak hozzá, hogy el fogja vinni a rendőrség, mert ilyen nehéz helyzetbe került, hogy ajánlotta valaki tééselnöknek, azonnal felfüggesztették az elnökválasztó gyűlést, természetesen, és behívták azt, aki javasolta, és megmagyarázták, hogy ideológiailag még nem elég tájékozott. Térjünk vissza közelebbi témánkhoz. Tehát ezt a gyülekezetet szerette, amely ilyen terheket hordozott, és ilyen nyomorúságokat hordozott, és nem azt kezdte el munkálni, hogy innen minél hamarabb elmenekülni. Noha, ahogy nagytiszteletű úr idézte a mondatot, hogy itt neki meg kell döngölnie, mások azt is tanácsolták, hogy innen el kell menekülnie. Nem ezt az utat választotta.

A gyülekezet helyzetéről azt is tudnunk kell, hogy mint kulák falu, Alsóvadász egy tisztas paraszti közösség volt. Főleg középparaszti rétegből

tevődött össze a község. Ezért kulák falunak nyilvánították, és büntetésül ide deportáltak – hogy mondjam? – szóval társadalomellenes elemeket. Többek között mondjuk egy római katolikus tábori püspököt vagy egy magyar grófot, országgyűlési képviselőket stb. stb. A gyülekezetbe deportáltak. Koncz Sándor velük is lelki-gondozói kapcsolatot épített ki. Őket is a gyülekezet részeként tekintette. Tehát, el bírjuk képzelni, ezekből a töredékes ecsetvonásokból is, hogy milyen helyzet is volt az, amikor ő megérkezik ebbe a gyülekezetbe, és milyen gyülekezetet térképezett fel, és milyen gyülekezetet szeretett meg, és milyen gyülekezetnek a lelkipásztorává is vált az '50-es évek derekán.

Másik nagyon fontos kérdés a gyülekezetrajz mellett, tehát a gyülekezetismeret mellett, hogy ez a gyülekezetismeret nem pusztán általános gyülekezeti ismeret, tehát egyfajta egyház-szociológiai ismeret vagy egyháztörténeti ismeret, hanem ez személyes ismeret volt. Alsóvadász is elmondtam azon a nagyon kedves és szép ünnepségen, amikor megemlékeztünk róla, hogy például minden asszonynak tudta a leánykori nevét. Egészen különös dolog, persze az ő kiváló memóriáját is jól jellemzi ez. És így azonosította legtöbbször a férfiakat is, hogy „Ja, Kovács Károly? Igen, a felesége Giczey Julianna.” Számára ez egy különös kapcsolópontot jelentett a gyülekezet irányába, ami a gyülekezetnek az önbecsülését húzta alá, és az önbecsülését támasztotta alá. A mindenkit ismert és mindenkit személyesen számon tartott számon tartásnak számos nagyon érdekes következménye volt a gyülekezeti életben. Ránézett a gyülekezetre vasárnap a szószékről, és egy pillanat alatt fölmérte, hogy ki hiányzik. És aztán így zajlott a kommunikáció. Ezt édesanyám mesélte el az ő esetéből, történetesen vasárnap nem volt templomban, ami nagyon ritkán fordult elő az életében. Koncz Sándor már megkereste körülbelül kedden. Úgy szervezte a dolgokat, hogy találkozzanak. És azt mondta neki „Margit, nem tudtam, hogy vasárnap beteg volt.” Erre nem az volt a válasz – mert ez egy feladott labda volt, ugye – hogy ó, tényleg, egy kicsit gyengélkedtem,

hanem az volt az autentikus válasz, hogy „Vasárnap ott leszek, nagytiszteletű úr.” „Várjuk szeretettel, Margit.” Így zajlott a kommunikáció a gyülekezetben. Apróság, talán sok tekintetben huszadrangúnak tűnik, de mikor még én voltam ott, a '90-es évek elején is emlegették az öregek, az idősek, hogy soha nem lehetett megelőzni a köszönésben. Még a gyerekeknek is előre köszönt. Ez egy olyanfajta lelkipásztori tekintélyt kölcsönzött számára, amit ő természetesen tudatosan épített. A lelkipásztori tekintély, ahogy említettem az imént, számára a gyülekezet önbecsülésének az aláhúzására szolgált. Tehát nem azt a fajta lelkipásztori tekintélyt építette, ahol a lelkész valamiféle klerikális helyzetből lefelé néz a gyülekezetre, hanem partnere volt a gyülekezet, és partnere volt a gyülekezeti tag, még lelki gondozói viszonylatban is.

Nagyon fontos volt a lelkipásztori tekintély kialakításában és a gyülekezet önbecsülésének munkálásában egy nagyon érdekes szempont, amit szóbeli közlés alapján ismertem meg. Lehet, hogy le is írta ő ezt a fajta nagyon sajátos összefüggést. Az volt a kérdés, vagy úgy tette fel a kérdést, hogy milyen a magyar parasztnak – és ezt a kifejezést természetesen ő szociológiai értelemben használta; ugye a reformátusság az lényegében nagyon szűk rétegben, polgári közösségből tevődött össze, és inkább paraszti közösségből tevődött össze a múltban – milyen a magyar parasztnak és a papjának a viszonya. Ez kettős ez a viszony: vagy büszke a papjára, vagy szégyelli a papját. Miért szégyelli a papját és miért büszke a papjára? Ha szégyelli, akkor önmagát szégyelli benne. Ha büszke rá, akkor önmagára büszke. Ezért kell a lelkipásztori tekintélyt helyesen és jól építeni, hogy lehessen büszke önmagára a magyar református ember. Amikor a papjára büszke, akkor lényegében önmagára büszke. Nagyon sajátos ez, a közösségépítésnek egy nagyon sajátos megközelítési szempontja. Nos, tehát így kell értenünk, amikor ő a lelkipásztori tekintélyt építette. A lelkipásztori tekintély az egyáltalán nem elzárta őt a gyülekezettől, sőt a lehető legközelebb hozta, a legközelebbi kapcsolatba hozta őt a gyülekezet tagjaival.

Még egy nagyon fontos szempontot kell kiemelni, ezt egyébként később, a '80-as években tartott előadásában, a borsodi lelkészértekezleten hallottam tőle ismételtén, hangsúlyosan, de az iratainak a tanulmányozása során is újra és újra előbukkan ez a szempont, tudniillik az, amit mi úgy ismerünk, hogy nem csak látszani kell, hanem lenni. Ismerjük ugye ezt az aforizmat. Ő ezt megfordította, azt mondta, olyan történelmi helyzetben vagyunk a bolsevizmusban – különösen ugye az '50-es évek, '60-as évek elejére értendő ez –, amikor nem elég lenni, hanem látszani is kell. Ezért ő minden alkalmat megragadott ennek a hangsúlyozására, például a községben minden egyes ún. társadalmi eseményen, társadalmi ünnepségen megjelent. Szabadjon beiktatnom ide, megint csak egy anekdotikus helyzetet, de történelmi valóságot, ami jól kifejezi ennek a hangsúlyozását az ő nagyon öntudatos magatartásában, lelkipásztori magatartásában. A szervezett értekezleten, nem csak a lelkipásztori gyűléseken, hanem az egyháziügyi hivatal által szervezett békegyűléseken is mindig megjelent, és mindig felszólalt. Ismerjük az egyháziügyi előadónak a panaszlevelét, amit a budapesti központnak írt, amiben arról panaszodik, hogy Koncz Sándor mindig megjelenik ezeken a békegyűléseken, és mindig, kéretlenül is – tudniillik, ezt tudni kell a fiataloknak, akik nem tudják, hogy itt kijelölt, felkért hozzászólók voltak, akik a vonalas beszédekkel elmondták – hozzászól, és más irányba viszi a dolgok menetét, és ezzel megzavarja a gyűléseket. Majd pedig folytatja a levelet, és azt mondja, hogy az utóbbi időben már nem küldtünk neki meghívót, ennek ellenére megjelent, és ennek ellenére hozzászólott. Úgy, ahogy ezt Bojtor nagytiszteletű úr jellemezte. Na, most ugyanezt megtette ő Alsóvadászon is. És most egy helyi szituációt, egy helyi történetet hadd mondjak el. Hatalmas hóesés, téli szombati istentisztelet, amikor megjelenik Sós bácsi a harangozó, és azt mondja, hogy hát, harangozzunk-e tisztelendő úr, mert derékig érő a hó. Hát, Sós bácsi, hát csak harangozzunk, hát hirdettük vasárnap a szombat esti istentiszteletet. Harangoz-

tak, és a hatalmas hó ellenére 14-en megjelentek. Majd az istentiszteletet követően elment egy községi gyűlésre – ahova kapott persze mint lelkipásztor meghívót – ahol a megyei tanácsnak a küldötte tartott előadást, és érdekes módon történetesen arról, hogy a szocializmus építése közben már milyen eredményeket értek el az egyházi propaganda leküzdésében. És ott sorolta az előadó az eredményeket, hogy hogy visszaszorult most már a vallásosság és így tovább és így tovább. Mire természetesen hozzászólott, és a következőt mondta, hogy „Kedves előadó úr, látja, milyen hatalmas hó esett, harangoztunk, mégis eljöttek 14-en a templomba. Most itt vagyunk a tanácsházán vagy a községházán, itt van az előadó úr, itt van a párttitkár, itt van a tanácselnök, itt van a tanácsstikár, itt van a téeszelnök és itt vagyok én. Hatan. 14 és 6. Még ezt a harcot folytatniuk kell.” Tehát ezt annak illusztrálására mondom el, hogy nem elég lenni, látszani is kell. Persze ez egy olyan világ volt, amit nagyon szekularizált világunkban nehezen értünk már meg. Alsóvadászon akkor 1200 reformátusból 500-an úrvacsoráztak mondjuk egy húsvétkor vagy karácsonykor. Tehát ez még egy másik világ. Még ehhez hadd mondjak egy közegyházi adalékot is. Éppen annak kapcsán, amit Bojtor nagytiszteletű úr mondott, ő juttatta eszembe, ő ezt le is írta, ez kapcsolódik a nem elég lenni, látszani is kell szemponthoz. Hogy tudniillik azt írta, hogy nem az a tételünk, hogy az egyházban a szocializmust építsük, hanem, hogy a szocializmusban az egyházat építsük. Természetesen ezekhez a tételekhez ő következetesen ragaszkodott, és hát többek között ezért is nem lehetett belőle püspök.

Közeledek azért a témához is, tehát a mindennapi igehirdetőhöz. Ezt a kapcsolópontot aláhúzom. Ő, amikor értékelte a gyülekezetrajzában a gyülekezetnek a helyzetét, mint bartiánus teológus, akire Bart nagy hatást gyakorolt, természetesen az igehirdetés szempontjából is értékelte. Hiszen ismerjük Bartnak az álláspontját, hogy minden az igehirdetésért van a gyülekezeti munkában. És, hogy az egyház életének, sőt a társadalom életének is a középpontja a

templom. Minden jó társadalomnak, helyes társadalomnak a középpontjában a templom van, a templomban pedig a középpontban az igehirdetés. Nos, amikor ő föltérképezte az alsóvadászi gyülekezetet, akkor megállapította, hogy tradicionális gyülekezet. Bojtor István utalt már erre a helyzetre. Valóban, nagyon erős tradíciókkal rendelkező gyülekezet volt jól képzett lelkipásztorokkal, a megelőző évtizedek során, akik erőteljesen építették is ezt a tradíciót. Koncz Sándor úgy foglalt állást, amikor ő kitűzte a maga igehirdetési célját a gyülekezetben, hogy nem a tradíciónak a leépítése a cél. A tradíció alkalmas keret. Már csak azért is, mert a történelmi helyzet nem is engedi meg a tradíció leépítését. A tradíció leépítése egy ilyen történelmi helyzetben, ilyen ellenséges körülmények között, nyilvánvalóan a gyülekezet felbomlását meggyorsítaná. A tradíció tehát alkalmas keret, hogy az Evangéliumot benne hirdessük. Tradíció és evangélium tehát az ő mindennapi igehirdetésében az alapvető kiindulási pont. Hangsúlyozom, tehát tradíció és evangélium, a kettő együtt elviseli egymást. A tradíció a keret, és az evangélium a tartalom.

Döntő fontosságúnak tartotta az evangélium hirdetése mellett az aktuális tanítást is. Számára, ahogy ezt az egyik tanulmányában ki is fejtette, az igehirdetés Isten igéjének a jelenlövő tétele. Ez azonban mindenképpen modern, mondta ő. Modern vagyis újszerű és időszzerű. Ugyanakkor ez az igehirdetés – tehát Isten igéjének a jelenlövő tétele, miközben újszerű és időszzerű – mindennapi is, vagyis életszerű. Nagyon fontosnak tartotta e jellemzők kiemelésére az igehirdetésben az illusztrációt. Írt is erről egy tanulmányt, *Igehirdetés és illusztráció*. Ismerjük az igehirdetés hosszú történetét, itt most kénytelen vagyok némi történelmi kitekintésre is odafigyelni. Közismert dolog, hogy formai tekintetben az az igehirdetés, amit lényegében ma is gyakorolunk a református egyházban, a reformációnak a gyümölcse. Nem mintha a reformáció előtt nem lett volna igehirdetés, hiszen ismerjük, mondjuk az atyák között Aranyszájú Szent Jánost, akinek még ma is frissek a prédikációi. De mégis, formai tekintetben a

reformáció kora alakította ki azt az igehirdetési helyzetet, amit gyakorol a református egyház. Erre nagy hatást gyakorolt maga a humanizmus is, mert a forma az lényegében a humanista beszédnek a szempontjai szerint alakult ki. A reformátori igehirdetés vagy a reformáció korának az igehirdetése az formailag egy rendkívüli pontosan és szabályozottan felépített anyag volt. Ebbe a formába került be a reformátori tanítás, lényegében az evangéliumnak a hirdetése. Ez a tartalom nem feszítette szét a formát, és a forma nem nyomta el a tartalmat. Azonban az egyháztörténet folyamán – elsősorban a pietizmus hozott bizonyos változásokat, ugyanis ezt a fajta igehirdetési hagyományt igen kritikusan kezelte, miután a pietista ébredés egy olyan helyzetben született meg, ahol ebből a formából már kimaradt az evangélium, az evangéliumi tartalom, ezért természetesen adódott a pietista ébredés számára, hogy kritikailag közelítsen ehhez a formához. És igyekezett is leépíteni ezt a formát. Ennek a formának a leépítésével viszont egy nagyon sajátos helyzet állt elő: az igehirdetésből, tehát a forma és tartalom összefüggéséből, amit a reformáció alakított ki, vagy a reformáció kora alakított ki, lényegében bizonyosságtétel lett. Ilyen értelemben akár laikus bizonyosságtétel is lehetett. Koncz Sándor, miközben nagyra becsülte például Spurgeon igehirdetését, nem követte a pietizmusnak ezt a fajta kritikáját. Koncz Sándor számára az igehirdetésben a forma nagyon fontos volt, és elhanyagolhatatlan volt. A forma húzta alá az evangéliumi tartalomnak a minőségét. A forma minősége hatott az evangéliumi tartalomra. Az volt az álláspontja, hogyha formailag rossz minőségű egy prédikáció, kevésbé alkalmas a gyülekezet megszólítására. A gyülekezetnek a figyelmét ugyanis a formai elemekkel le lehet kötni, a formai elemekkel oda lehet kapcsolni a tartalmi elemhez, az evangéliumhoz. Tudom, hogy az igehirdetés szakértői tudnának erről hosszú tanulmányokat írni. Most a mi feladatunk nem az, hogy igaz-e ez a megállapítás és helyes-e, vagy korrekcióra szorul-e, most mindössze csak annyi, hogy megállapítsuk az ő álláspontját, ahogy megközelítette az

alsóvadászi szószékről magát az igehirdetést. Ebben a formában Koncz Sándor számára az illusztráció nagyon fontos volt, döntően fontos volt. Ha valaki olvassa az ő igehirdetéseit, az illusztráció át meg átszövi a prédikációit. „Az illusztráció – mondja ő – az ige iránti érdeklődést felkelti és fokozza, az ige igazságának megtartását mélyíti.” Természetesen tud arról, hogyha önálló szerepet kezd játszani az illusztráció, annak megvannak a veszélyei. Kicsit humorosan azt írja, hogy még mindig jobb, ha elviszik az illusztrációt, mintha nem visznek semmit a prédikációból haza. Tehát ismeri a veszélyét az illusztrációnak, ennek ellenére nagyon következetesen alkalmazza ezt az álláspontját. Hadd illusztráljam ezt igehirdetésének egy rövid szakaszával, hogy a gyakorlatban ez hogyan is valósult meg. 1957 karácsonyán, úrvacsorai istentiszteleten elmondott prédikációjából idézek. A textusa Máté 22B „Azért jöttünk, hogy tisztességet tegyünk Jézusnak.” „Tisztesség Jézusnak. Életünk vágyával a megváltás után, lelkünk gyászával bűneink miatt, azért jöttünk ma ide mindnyájan, hogy Jézusnak tegyünk tisztességet. Ez a drága szó, és ez a megszabadító élet, hogy Jézus az anyaszentegyház nagy gyémántja, gyülekezetünk csillogó ékszere. A londoni koronázási ékszerek között egykor kíváncsisággal szemléltem a világ legnagyobb gyémántját. Azt is mondják róla, hogy amikor még nem volt villany, a király úgy készült a vacsorára, hogy kivette a koronából, maga elé tette, és annak a fényénél étkezett. Mi most kiveszünk a Biblia királyi dolgai közül a Jézust jelentő nagy gyémántot, és annak fényénél készülünk karácsonyra és úrvacsoravételre. Azért tesszük ezt, hogy Jézus, a nagy gyémánt életünk

gyémántjává váljék. Ma a gyémánt nem mint koronázási ékszer ér leg-többet, hanem mint ipari gyémánt; finomgépek és -műszerek csiszolására használják, és a hétköznapivá vált ipari gyémánt, milliók, szinte milliárdok számára jelent mindennapi munkát és kenyeret. Hogyan lesz Jézus, ez az ünnepi, királyi nagy gyémánt életünk iparában mindennap gyémánt? Hogyan fényesíti meg ez az elérhetetlen ékszer karácsonyi vacsoránkat és vele együtt a készülő úrvacsorát? Hogyan lesz a mi öröklétünk alapja a hétköznapijaink tápláléka? Úgy, hogy tisztességet adunk neki. Tisztességet adunk azért, mert ő a legöregebb testvér. Emlékezzünk csak kegyelettel arra, hogy most nem régen mennyi szeretettel drukoltunk, vajon az öreg Pazar bácsi, aki egész életében makk-egészséges volt, meggyógyul-e, hogy megérje a 100. évet. Már szinte magunk előtt láttuk azt a kedves családi és gyülekezeti alkalmat, amikor 100 éves születésnapot ünneplünk. Pazar bácsi nem érte meg. De mi most itt vagyunk, a mi legidősebb testvérünk, Urunk születésnapján, és benne nem csak az 1957 éves testvért, hanem az örökéletű testvérben a testvérünké lett örök megváltót tiszteljük.” Nos, hát, így szölt az ige, az alsóvadászi mindennapokban. Ebben a nagyon sajátos keretben, nagyon sajátos formában, tradicionális keretben szólalt meg az Evangélium.

Azt is írja ebben a tanulmányában Koncz Sándor, hogy – és ez közismert, vicces formában ismerik azért ezt a kedves hallgatók is – van olyan lelképásztor, aki már befejezte, de nem találja a végét. Én most gyorsan véget szabok az előadásomnak, hogy nehogy ugyanebben a helyzetben találjam magam. Köszönöm szépen a figyelmet.

BOJTOR ISTVÁN református lelkész, író.

DIENES DÉNES Dr. habil. (Alsóvadász, 1956) református lelkész, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek gyűjteményi igazgatója, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia (SRTA) tanszékvezető egyetemi tanára. Károli Gáspár-díjas (2005) és Comenius-emlékermes (2006).

KONCZ GÁBOR Dr. Ph.D. egyetemi magántanár, főiskolai tanár. Szívesen ad további tájékoztatást a konferenciáról és segít a szakdolgozati, disszertációs témát keresőknek, mail: drgaborkoncz@t-online.hu